

РОЗДІЛ 1 УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'376.6:78

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.15.1>

ПИТОМЕ Й ЗАПОЗИЧЕНЕ В МУЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ SPECIFIC AND BORROWED IN MUSICAL TERMINOLOGY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Булик-Верхола С.З.,*orcid.org/0000-0002-4593-3571**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української мови**Національного університету «Львівська політехніка»*

Статтю присвячено аналізу опозиційних джерел поповнення музичної термінології, а саме використанню власномовних ресурсів та запозиченню номінацій з чужих мов, проблема балансу між якими постає сьогодні надзвичайно гостро.

Збереженню автентичності наукової мови сприяє використання наявних в українській мові моделей творення термінів: вторинної номінації, морфологічного, морфолого-синтаксичного та аналітичного способів. Вторинна номінація має в основі один із лексико-семантичних засобів – метафору (коза, ребро) або метонімію (коломийка, гучність), унаслідок чого відбувається звуження та розширення семантики, зміна обсягу поняття, перенесення назв за різноманітними асоціаціями. Одним із найзначніших джерел збагачення української музичної термінології є морфологічний спосіб творення: найширше представлене суфіксальне творення (інструментування, скрипаль), незначну кількість термінів утворено префіксальним (затакт), префіксально-суфіксальним (приструнник), безафіксним (приспів) способами, композицією (ладотональність), юстапозицією (опера-балет), аббревіацією (ЕМ), – адже в морфологічній структурі термінів, утворених шляхом афіксації, слово- та основоскладання, закладені основи структурної систематизації термінів. Аналітична деривація є одним із найпродуктивніших шляхів поповнення музичної термінології системи (вершина інтервалу, вокально-інструментальний ансамбль).

Унаслідком культурних інтеграційних процесів з'являються в музичній термінології запозичені терміни з чужих мов. Причинами поширення інтернаціоналізму в музичній термінології української мови є тенденція до спеціалізації, мовної економії та міжнародної уніфікації. Виявлено, що чужомовні музичні терміни в основному пристосувалися до норм української мови, однак певна частина запозичень залишається не цілком освоєною. Проведено аналіз адаптації музичних термінів на семантичному, фонетичному, орфографічному та граматичному рівнях української мови. Чужомовні номінації стають продуктивними в термінотворенні української мови.

Урівноважувати питома й запозичене в музичній термінології має спеціальна державна установа – мовна комісія, адже невиправдане використання чужомовних термінів за умови функціонування в мові автохтонних відповідей є загрозливим явищем для сучасної української мови.

Ключові слова: музична термінологія, вторинна номінація, морфологічний спосіб творення, аналітична деривація, чужомовні запозичення.

The article is devoted to the analysis of oppositional sources of replenishment of musical terminology – use of own resources and prevention of nominations from foreign languages. The problem of balance between them is extremely acute today.

The preservation of the authenticity of the scientific language is facilitated by the use of existing models of implementation of terms in the Ukrainian language: secondary nomination, morphological, morphological-syntactic and analytical abilities. Secondary nomination is the basis of one of the lexical-semantic means – metaphor or metonymy, due to the reflection and expansion of semantics, change of concepts, transformation of names for various associations. One of the most significant sources of enrichment of Ukrainian musical terminology is the morphological way of creation: the most widely represented suffixal creation, a small number of terms formed by prefixal, prefixal-suffixal, bezifixal, abbreviation, – due to the fact that in the morphological structure of terms formed with the help of offices, word and basic composition, the foundations of structural systematization of terms are laid. Analytical derivation is one of the most productive ways to replenish the musical terminology.

As a result of cultural integration processes, terms borrowed from foreign languages appear in musical terminology. The reasons for the spread of internationalism in the musical terminology of the Ukrainian language are the tendency to specialization, language economy and international unification. It seems that sensitive musical terms have mostly adapted to the norm of the Ukrainian language, in comparison with a certain part of borrowing remains not fully mastered. The analysis of adaptation of musical terms on semantic, phonetic, orthographic and grammatical levels of the Ukrainian language is carried out. Foreign language nominations are productive in the term formation of the Ukrainian language.

Balancing the specific and borrowed in musical terminology is a special state institution – the language commission, as the unjustified use of foreign terms for the conditions of functioning in the language of indigenous equivalents is a threatening phenomenon for the modern Ukrainian language.

Key words: musical terminology, secondary nomination, morphological way of creation, analytical derivation, foreign language borrowings.

Постановка проблеми. Найменування спеціальних понять науки і техніки відбувається свідомо, із прагненням до чіткої систематизації. «Для створення нового терміна можуть бути використані різні мовні засоби, а вибір оптимального способу номінації – складний процес, він визначається об'єктивними і суб'єктивними моментами, зовнішніми і внутрішніми факторами» [10, с. 160–161]. В українському терміноворенні спостерігаємо дві протилежні тенденції: намагання зберегти автентичність терміносистеми завдяки національним мовним ресурсам і використання в ролі термінів запозичених номінацій. «Проблема балансу між цими двома тенденціями, – зауважує З. Куньч, – особливо гостро постає в нинішніх умовах, коли відбувається суттєвий англомовний тиск на українську термінологію і, крім того, залишається недоладною тенденція до калькування термінів за взірцем російської мови» [8, с. 39]. Актуальність дослідження зумовлена потребою виявити переваги і недоліки кожної із зазначених тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему співвідношення національного й запозиченого в термінології вивчали Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк, Т. Кияк, Л. Симоненко, В. Пілецький, З. Куньч, А. Загнітко, О. Кочерга, М. Ганіткевич, Р. Рожанківський та інші. Музичну термінологію української мови в різних аспектах досліджували у своїх працях О. Горбач, С. Булик-Верхола, З. Булик, О. Павлова, М. Шекера, В. Ярмак, О. Степанова.

Метою дослідження є аналіз національних способів творення (вторинної номінації, морфологічного, морфолого-синтаксичного та аналітичного способів) та входження запозичених найменувань, а також простеження способів адаптації чужомовних термінів до норм сучасної української мови.

Виклад основного матеріалу. Сучасна українська музична термінологія неоднорідна за походженням. До складу власне української термінології зараховуємо не лише номінації, що виникли від питомих твірних основ, а й слова, утворені за допомогою українських афіксів від запозичених твірних основ. Наприклад, терміни *хор* (гр.), *квінта* (лат.), *соната* (італ.) *мундштук* (нім.), *ансамбль* (фр.), *романс* (ісп.), *джаз* (англ.) запозичені із зазначених мов, але похідні від них терміни: *хоровий*, *квінтовий*, *сонатний*, *мундштуко-*

вий, *ансамблевий*, *романсовий*, *джазовий* є власне українськими номінаціями. Для найменування наукових понять використовують і словосполучення, які вважаємо власне українськими термінами, хоча у них може бути поєднано кілька питомих слів (*мелодичний лад*), кілька запозичених лексем (*музика театру*) або питоми та запозичені слова (*зворотний мордент*).

1. Використання власномовних ресурсів сприяє збереженню автентичності національної наукової мови. Джерелами поповнення української музичної термінології питомими термінами є використання вторинної номінації, наявних у мові словотворчих моделей (морфологічного, морфолого-синтаксичного способів) та словосполучень (аналітичний спосіб).

Застосування способу вторинної номінації – використання наявної в мові назви для позначення наукового поняття – поповнює термінологію кількісно (функції термінів починають виконувати слова, які раніше не були термінами) та якісно (відбувається звуження або розширення семантики й зміна обсягу понять) [1, с. 63]. Спосіб вторинної номінації має в своїй основі один із лексико-семантичних засобів – метафору або метонімію.

Термінологізація здійснюється на основі метафоричних процесів, що ґрунтуються на переосмисленні назв за подібністю зовнішніх ознак – форми, розміру, розташування частин (*обробка* – надавання чому-небудь потрібного вигляду, доведення до певного стану; видозміна музичного твору шляхом гармонізації, аранжування або транскрипції); за схожістю функцій (*лад* – стан, коли все робиться, виконується як треба, відповідно до певних вимог, правил; упорядкованість; система інтонаційних взаємозв'язків на основі організаційно стійких та нестійких звуків); за зовнішньою та функціональною подібністю (*ключ* – знаряддя для замикання та відмикання замка, засува; знак на початку кожного рядка, за допомогою якого встановлюється висота та назва звука).

Музичні терміни виникають і на основі метонімічного перенесення назви з родового поняття на видове (*колодійка* – музичний жанр; жартівлива українська народна пісня куплетної форми; народний танець гуцульського походження), з процесу на результат (*аранжування* – дія або її результат за значенням аранжувати), з процесу на

властивість (*зучність* – дзвінке звучання, далека чутність; відчуття, створене вухом при сприйнятті звукових хвиль).

Музичній термінології притаманне явище термінологізації – переходу слова зі загальнозвичваної лексики до терміносистеми (*коза, ребро, головка, язичок, корба, тарілки, душа*), Явище ретермінологізації – «перенесення готового терміна з однієї галузеві сфери в іншу з повним або частковим його переосмисленням та перетворенням у міжгалузевий омонім» [6, с. 79] – спостерігаємо здебільшого між чужомовними термінами (музичними і літературознавчими: *балада, елегія*; живописними: *ансамбль, арабеска*, хореографічними: *адажіо, варіація*, мовознавчими: *акцент, синкопа*), а між питомими – вкрай рідко (*вступ, плач, ударник*).

Унаслідок вторинної номінації відбувається звуження та розширення семантики, зміна обсягу поняття, перенесення назв за різноманітними асоціаціями. Спосіб вторинної номінації характерний для раннього етапу формування музичної мікросистеми – більшість термінів, утворених цим способом, відома вже в XVIII ст. (*головка, драбина, стрибок*), він особливо продуктивний для найменування народних музичних інструментів (*баран, коза, міх, ребро, решітка*). З. Куньч акцентує на важливих рисах цього способу термінотворення: «він зберігає прозору внутрішню форму, завдяки чому термін якоюсь мірою відсилає нас до суті наукового поняття; крім того, завдяки лексико-семантичному способу підтримується автентичність термінології» [8, с. 42].

Морфологічний спосіб творення є одним із найзначніших джерел збагачення української музичної термінології [2, с. 259–271].

Найширше представлене **суфіксальне** творення музичних термінів. Продуктивними виявились такі моделі іменників: **для назв осіб** – іменникова твірна основа + суфікси *-ач-* (*трубач*), *-ник-* (*барабанник*), *-ар-* (*сопілкар*), *-ець-* (*дудець*), дієслівна твірна основа + суфікси *-ак-* (*співак*), *-ач-* (*слухач*), *-ець-* (*виконавець*), *-ун-* (*гудун*); **для назв із предметним значенням** – дієслівна твірна основа + *-ник-* (*глушник*), *-ик-* (*пищик*), прикметникова твірна основа + *-ак-* (*спідняк*), *-ик-* (*пісенник*), іменникова твірна основа + *-ок-* (*смичок*); **для назв з абстрактним значенням** – прикметникова твірна основа + *-ість-* (*музикальність*), віддієслівна твірна основа + *-нн'-* (*оркестрування*).

Прикметники утворено від іменникових твірних основ за допомогою суфіксів *-ов-* (*альтовий*), *-н-* (*мажорний*), *-альн-* (*вокальний*), *-ічн-* (*гармонічний*), *-ськ-* (*диригентський*); а дієслова – від

іменникових твірних основ за допомогою суфіксів *-ува-* (*оркеструвати*), *-и-* (*барабанити*).

Незначну кількість термінів утворено **префіксальним** (*відголос, затакт, підгриф, призвук*), **префіксально-суфіксальним** (*підбасок, підборідник, побічник, приструнник*) і **безафіксним** (*заспів, приспів, розспів, спів*) способами.

Спосіб основоскладання (композиція) був поширений у XVIII–XIX ст., проте сьогодні він менш продуктивний (*голосоведіння, одноголосся, звукоряд*). **Способом словоскладання (юкстапозицією)** утворено терміни від двох самостійно вживаних іменників, їм притаманна автономність складових компонентів: чужомовних лексем (*опера-балет*) або питомої та чужомовної лексеми (*коробка-резонатор*). **Абревіація** у досліджуваній терміносистемі нехарактерна (*ЕМ, ДТК, музучилище, держконцерт*).

Морфологічний спосіб творення є одним із значних джерел збагачення української музичної термінології. Головна причина його продуктивності полягає в тому, що в морфологічній структурі термінів, утворених шляхом афіксації, слово- та основоскладання, закладені основи структурної систематизації.

Морфолого-синтаксичний спосіб творення – це граматико-лексичне переосмислення слова і його перехід із розряду однієї частини мови в іншу. Субстантивізація прикметників відбувалась у церковно-музичній термінології XV–XVII ст. (*владна, херувимська*), а в сучасній музичній терміносистемі рідкісна (*колицькова*). Особливістю музичної термінології є наявність субстантивованих прислівників: *анданте, алеро, лярто* (назви темпів і творів).

Аналітична деривація є одним із найпродуктивніших шляхів поповнення сучасних терміносистем [3, с. 8–12]. Складені номінації походять із синтаксично оформленого сполучення слів і утворюють розкладні та нерозкладні словосполучення. Розкладні поділяємо на вільні словосполучення, у яких кожен із компонентів є музичним терміном, що може вільно сполучатися з іншими термінами в межах терміносистеми (*співацький голос*), та неподільні словосполучення, у яких один із компонентів має нульову термінологічну валентність, а інший є музичним терміном (*спорідненість тональностей*). Нерозкладні терміни – це фразеологізми, у яких відображаються лише деякі зовнішні ознаки іменованих понять (*сильна доля*).

Найпоширенішими є двокомпонентні розкладні терміносполуки, утворені за такими моделями: прикметник + іменник (*висхідна гама*), іменник + іменник (*обернення акорду*), числів-

ник + іменник (*перша вольта*), дієприкметник + іменник (*зменшена квінта*), іменник + прислівник (*кварта вниз*), дієслово + прислівник (*грати напам'ять*). Трикомпонентні терміни утворено на основі двоконпонентних словосполук (*симфонічний оркестр – малий симфонічний оркестр, великий симфонічний оркестр*) або на базі одного слова (*виконання – виконання в античному стилі, виконання в турецькому стилі, виконання в модерному стилі*). Нечисленними виявилися в музичній термінології багатоконпонентні структурні моделі (*виконання в стилі камерної музики*).

Аналітична деривація сприяє побудові структурної ієрархії, яка ґрунтується на гіперо-гіпонімічному зіставленні понять: у тематичній групі «назви музичних колективів» родовим є поняття *музичний колектив*, видовим – *вокальний, інструментальний колектив* (за способом звукодобування), підвидовим – *оркестр, хор, ансамбль* (за кількістю елементів, що входить у ціле), груповим – *симфонічний, духовий, камерний, естрадний оркестри; чоловічий, жіночий, мішаний хори* (за характером елементів, що входять у ціле).

2. Запозичення термінів із чужих мов сприяє інтернаціоналізації термінології, що є сьогодні об'єктивним і прогресивним явищем, хоча, як слушно стверджує І. Кочан, має і «негативні властивості, які ведуть до денационалізації терміносистем, витіснення національних термінів і терміноелементів» [7, с. 16]. Причинами появи чужомовних запозичень, як зауважує І. Ментинська, є «зовнішні чинники (науково-технічний прогрес; культурні, територіальні, наукові та економічні контакти; пріоритет зарубіжних учених у наукових дослідженнях тощо), а також внутрішньомовні (тенденція до інтернаціоналізації термінології; відсутність вдалого найменування в галузевій термінолексичі; усунення полісемії, потреба в семантичному обмеженні питомого слова тощо)» [9, с. 211].

У музичній термінології виділяємо значну групу інтернаціоналізмів – міжнародних термінів, уживаних не менше, ніж у трьох неспоріднених мовах. Їх запозичено з грецької (*оркестр, симфонія*), латинської (*децима, модуляція*), італійської (*баркарола, віолончель*), німецької (*мундштук, форшлаг*), французької (*балет, увертюра*), іспанської (*болеро, танго*), англійської (*свінг, гард-рок*).

У процесі входження чужомовних номінацій в українську терміносистему відбувається звуження значення слова-продуцента, адже запозичуємо лише термінне значення; чужомовні номінації узгоджують з фонетичними та орфографічними нормами української мови, змінюється їхнє граматичне оформлення, запозичені терміни

стають продуктивними в термінотворенні.

Семантична адаптація – звуження або розширення значення, деталізація і конкретизація семантики термінів, що відбувається в мові-приймачі. Наприклад, *gim (xim) (hit)* в англійській мові має такі значення: 1. удар; поштовх; 2. сутичка, зіткнення; 3. влучання; 4. успіх, удача; вдала спроба; 5. спектакль, що має великий успіх; п'єса (книга), що наробила галасу; популярна пісня, шлягер; 6. популярний виконавець, улюбленець публіки; 7. уїдливе (саркастичне, єхидне) зауваження; 8. виграш; 1. ударяти, бити; 2. забитися, наштовхнутися, ударитися; 3. влучити; 4. зачепити, допекти до живого; 5. завдати шкоди; 6. знаходити (щось), натрапляти (на щось); 7. прийтися до міри, підходити, подобатися; 8. дістатися, потрапити; 9. досягати [5]. А в музичній термінології української мови засвідчено лише одне значення: пісня або інструментальна п'єса, яка користується популярністю в досить широкого кола меломанів [12]. Як бачимо, відбулася конкретизація, спеціалізація значення цього слова в українській мові.

Потрапляючи в українську мову, чужомовна лексема передусім зазнає фонетичної адаптації – починає відтворюватися за допомогою звуків фонетичної системи мови-реципієнта. Орфографічна адаптація термінів стосується написання чужомовних лексем в українській мові. Проблеми вимови та написання чужомовних музичних термінів зводяться до таких основних моментів:

1. Передавання звука [g]. В «Українському правописі» 1993 року відновлено літеру *г*, проте відсутність повного переліку слів, у яких відповідно до мови-оригіналу треба використовувати цю букву, є причиною різного написання слів. Наприклад, у «Словнику музичної термінології» (1930), який укладено за правописом 1928 року, використано літеру *г* для транслітерації *g*: *бюгельгорн, флюгельгорн, форшлаг* [11]. Натомість у словнику-довіднику Юрія Юцевича (2003) деякі терміни написано з літерою *г* (*гекельфон, гриф, кільфлюгель, клавіраусцуг, мінезингер, флюгельгорн* [12]), а деякі – з *г* (*цуг, форшлаг* [12]).

2. Написання німецького дифтонга [ei]. Такі сполуки варто передавати найближче до звучання в мові-джерелі. Тому згідно з вимогами «Українського правопису» 1928 року у «Словнику музичної термінології» (1930) послідовно використовують написання *ай*: *капельмайстер, концертмайстер, ляйтмотив, майстерзінгер* [11]. Порівняємо зі словом *майстер* та похідними *майстерка, майстерний, майстерник, майстерність, майстерня, майстриня, майстрова, майстровий*, які давно побутують в українській мові.

Отже, і музичні терміни варто було б записувати аналогічно. Проте сучасні словники не зберігають однакового графічного оформлення споріднених слів і фіксують суголосні з російськими варіантами терміни *балетмейстер, капельмейстер, концертмейстер, мейстерзингер, хормейстер* [12].

3. Передавання збігу голосних. Відповідно до «Українського правопису» 1928 року в «Словнику музичної термінології» (1930) автори проекту унікали невластивого українській мові збігу голосних *-au-, -ia-*: *авдифон, павза, медіанта, піаніст, піано, піаноль, фортепіано* [11]. Правопис 1933 року уподібнив написання до російської: *аудифон, пауза, медіанта, піаніст, фортепіано* [12]. Правопис 2019 року дозволяє варіантне передавання *-au-*: *авдифон* і *аудифон, павза* і *пауза*.

4. Дотримання «правила дев'ятки» – написання **и** після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**. Спостерігаємо тенденцію до дотримання цього правила, зокрема у словнику-довіднику Юрія Юцевича: *мейстерзингер, мінезингер, цинк* [12], проте трапляються випадки неправильної транслітерації: *фортіссімо* [12].

5. Написання разом або через дефіс. Спостерігаємо різнобіж у записуванні німецьких термінів *Generalbass* – загальний бас та *Blockflöte* – флейта з блоком. У «Словнику музичної термінології» (1930) *генералбас* [11] написано разом, а у словнику-довіднику Юрія Юцевича (2003) – через дефіс: *генерал-бас* [12]. Оскільки в мотиваційній базі міститься підрядне словосполучення (загальний бас), цей термін варто писати разом. Термін *блокфлейта* пишуть переважно разом, адже частинка *блок* має значення «з блоком». А через дефіс пишуть частинку *блок*, якщо вона означає «у вигляді блока»: *блок-схема, блок-апарат, блок-механізм*.

6. Написання без подвоєння в українській мові: італ. *barcarolla* – *баркарола*, італ. *intermezzo* – *інтермецо*, італ. *pianissimo* – *піанісимо*, італ. *fortissimo* – *фортиссимо*.

Граматична адаптація чужомовних музичних термінів – це набуття певних граматичних категорій, притаманних українській мові. До прикладу, в італійській мові такі терміни, як *allegro, adagio, moderato*, є іменниками чоловічого роду, а ці ж

терміни та їхні перекладені відповідники в українській мові є прислівниками: *алегро – швидко, ададжіо – повільно, модерато – помірно*. Прислівники в італійській мові корелюють в українській мові з дієприслівникам: *ritardando – ритардандо – уповільнюючи, non troppo – нон троппо – не поспішаючи*. Італійський прикметник *lento* відповідає українському прислівнику *ленто – повільно*.

Запозичені терміни стають продуктивними в термінотворенні – і це є вагомим показником словотвірного засвоєння чужомовного терміна. Так, від запозичених основ утворено в українській мові іменники (*арф'яр, віртуозність, детонування*), прикметники (*альтовий, гармонічний, мелодичний, куплетний, інструментальний*), дієслова (*акомпанувати, аранжувати, музикувати, сольфеджувати*).

Без сумніву, чужомовний термін є доречним, якщо він позначає поняття, яке не має українського відповідника. Для відтворення питомих відповідників необхідна цілеспрямована національна мовна політика держави – створення термінологічних комісій, які би українізували терміносистеми та укладали електронні банки термінів.

Висновки і пропозиції. Отже, сучасна українська музична термінологія неоднорідна за своїм походженням. Значну її частину становлять терміни, запозичені з різних мов, проте основою є власне українські номінації.

Збереженню автентичності наукової мови сприяє використання наявних в українській мові моделей творення термінів: вторинної номінації, морфологічного та морфолого-синтаксичного способів творення, використання словосполучень (аналітичного способу). Запозичення термінів із чужих мов є наслідком інтеграційних процесів. Причинами поширення чужомовних номінацій у музичній термінології української мови є тенденція до спеціалізації, мовної економії та інтернаціоналізації. Баланс питомого й запозиченого в музичній термінології має контролювати спеціальна державна мовна комісія, адже невиправдане використання запозичень за умови функціонування в мові автохтонних відповідників є загрозливим явищем для сучасної української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Булик-Верхола С. Вторинна номінація як спосіб творення музичних термінів в українській мові. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» № 620. Проблеми української термінології*. Львів, 2008. С. 62–65.
- Булик-Верхола С. Морфологічний спосіб творення як джерело поповнення складу української музичної термінології. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів, 2000. Вип. 29. С. 259–271.
- Булик-Верхола С., Теглівець Ю. Аналітичний спосіб творення музичних термінів української мови. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Том 31 (70). № 1. Частина 1. Київ: «Гельветика», 2020. С. 8–12.

4. Булик-Верхола С. Традиція запозичень в українській музичній термінології. *Українська філологія: школи, постаті, проблеми. Збірник наукових праць Міжнародної конференції, присвяченої 150-річчю від дня заснування кафедри української словесності у Львівському університеті*. Львів, 1999. Ч. 2. С. 89–99.

5. Гороть Є.І., Коцюк Л.М., Малімон Л.К., Павлюк А.Б. Великий англо-український словник. 100 тисяч слів. Вінниця: Нова книга, 2011. 1700 с. URL: https://e2u.org.ua/s?w=bully&dicts=17&highlight=on&filter_lines=on (дата звернення: 08.03.2021).

6. Кияк Т.Р. Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2008. № 38. Житомир : ЖДУ. С. 77–80.

7. Кочан І. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 519 с.

8. Куньч З.Й. Питоме й запозичене в термінології: проблема балансу. *Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм*. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2018. 180 с.

9. Ментинська І. Б. Шляхи поповнення української комп'ютерної термінології. *Термінологічна актуалізація української мовної дійсності*. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2020. 232 с.

10. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: Підручник. Львів : Світ, 1994. 216 с.

11. Словник музичної термінології. Відтворення видання 1930 року. Київ, 2008. 135 с. URL: <http://encyclopedia.kiev.ua/vydaniya/files/slovnuk-muzychnoi-terminolohii.pdf> (дата звернення: 14.03.2021).

12. Юцевич Ю. Музика. Словник-довідник. Тернопіль., 2003. 352 с. URL: <http://term.in.ua/> (дата звернення: 13.03.2021).

УДК 811.161.2 282

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.15.2>

СПОСОБИ НОМІНАЦІЇ В ТЕМАТИЧНІЙ ГРУПІ ЛЕКСИКИ ТКАЦТВА В СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРКАХ

METHODS OF NOMINATION IN THE THEMATIC GROUP OF WEAVING VOCABULARY IN THE MIDDLE DNIEPER DIALECTS

Жуган Н.А.,

orcid.org/0000-0001-9874-1867

кандидат філологічних наук,

викладач

Черкаського державного бізнес-коледжу

Оскірко О.П.,

orcid.org/0000-0001-8486-9173

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри гуманітарних та природничих дисциплін

Міжрегіональної академії управління персоналом

У статті на матеріалі говірок середньонаддніпрянського ареалу української мови проаналізовано способи номінації ткацької лексики, зокрема лексико-семантичної групи назв осіб, пов'язаних із ткацтвом, та лексико-семантичної групи назв пристроїв, знарядь та дій, пов'язаних із виготовленням основи для ткання. Ці групи об'єднують репрезентанти таких сем: 'людина, яка займається тканням'; 'дружина ткача'; 'чоловік ткалі'; 'син ткача'; 'дочка ткача'; 'підмайстер ткача'; 'людина, яка не вміє або лінується ткати', 'пристрій, на якому снують основу для ткання', 'снувати, робити основу для ткання', 'знаряддя для намотування ниток на котушку човника', 'знаряддя, за допомогою якого готують основу для намотування на навій (ритки)', 'крючок для протягування ниток через начиння і блят'.

У процесі дослідження представлено особливості репрезентації з'ясовано структурно-семантичну організацію: лексеми, що виникли шляхом морфологічної чи семантичної деривації; аналітичні назви – атрибутивні й субстантивні словосполучення; пропозитивні – у формі речення. Частина однослівних найменувань збережені у свідомості діалектоносіїв попри архаїзацію самих реалій. Бажання мовців дати більш докладну характеристику предмета, назву якого вони не пам'ятають, спонукає до вживання прийменниково-відмінкових конструкцій, словосполучень, пропозитивних структур, що свідчать про незавершеність процесу номінації та архаїзацію спеціалізованих назв у пам'яті інформантів. Простежено особливості номінативних процесів цих груп лексики, виявлено системні зв'язки досліджуваних номенів. Засвідчено лексеми, які мають різні словотвірні, фонетичні, акцентуаційні та граматичні варіанти в середньонаддніпрянських говірках, зумовлені здатністю мовців до індивідуального творення, спричинене